

Po prvi svetovni vojni so velike tovarne najprej životarile, nato pa druga za drugo propadle. Pomemben sklop je namenjen sezonskemu delu v tujini in izseljevanju, saj se je glede na zbrane podatke petina prebivalstva Domžal v začetku 20. stoletja izselila v Ameriko, največ kot slamnkarji in slamnkarice v New York in Čikago. Opisani so tudi propad industrije ter vzpon in zaprtje zadnje tovarne slamnkarov – Univerzale Domžale, ki je proizvodnjo zaprla leta 2003. Zadnji sklop je namenjen spominu in sledem, ki so danes berljivi v prostoru, simbolih mesta in nesnovni dediščini slamnkarstva.

Za člane slamnkarkega krožka je bilo sodelovanje v skupini zanimiva pozitivna izkušnja, vsak je k skupnemu cilju pripomogel po najboljših močeh. Rezultat sodelovanja med institucijami, ljubitelji, slamnkarji in njihovimi potomci je na ogled od 20. 4. 2012. Življenje muzeja je sedaj v rokah lokalne skupnosti, ki mora poiskati možnosti za njegovo upravljanje na način, da bo zbirka blizu domačinom in da bo pritegnila tudi širšo publiko.

RAZSTAVA OBLAČILNA PODOBA KAMNIČANOV V LETIH OD 1878 DO 1938

Galerija Miha Maleš, Kamnik, 6.–30. september 2012

Avtorica razstave Alenka Pakiž v sodelovanju z možem Filipom že vrsto let ljubiteljsko raziskuje oblačilno kulturo. Rezultat njenega dela so razstave, publikacije in svetovanja folklornim skupinam. Z njunim sistematičnim delom na terenu, zbiranjem fotografskega in drugega gradiva, beleženjem ustnih pričevanj in predvsem s poznavanjem oblačilne dediščine je njuno delo neprecenljivo pri ohranjanju in popularizaciji oblačilne dediščine na Slovenskem.

Razstava Oblačilna podoba Kamničanov v letih od 1878 do 1938 s pomočjo fotografij, izsekov iz modnih časopisov in krojnih pol s konca 19. stoletja, predvsem pa z ohranjenimi oblačili in oblačilnimi dodatki, spregovori o oblačilni dediščini mesta Kamnik in njegove okolice. Razstava, čeprav je bila odprta v času 42. dnevov narodnih noš in oblačilne dediščine v Kamniku, ne govori zgolj o »narodni noši«, temveč ob tem poskuša prikazati oblačila in oblačilne dodatke, ki so jih Kamničani in okoličani nosili kot boljše praznično obleko. Najstarejši oblačilni kosi segajo v 18. stoletje – razstavljen je sklepanec z letnico 1721 – pretežni del pa v 19. stoletje. Ob natančnem ogledu razstavnih eksponatov pa se tako strokovnjak ali le ljubitelj ne moreta navediti natančni ročni izdelavi naborkov, ozkim gubicam, ročno oblikovanim in šivanim okrasnim trakovom, izbranim barvam, drobnim v žamet vtkanim vzorcem, svili in volni, natančno izdelanim čipkam. Vse opozarja na izbrano preprostost, ustvarjalnost in odnos do oblačil (Pakiž 2012).

Posebna vrednost razstave je, da je avtorici uspelo zbrati tako občutljivo gradivo pri starih meščanskih kamniških družinah, kot so lectarska družina Steletovih, družina zbiralca in prvega muzealca v Kamniku Josipa N. Sadnikarja in družina Pucljevih ter pri Podleskovih, Jerebovih, pri Bojanu Knificu kot tudi iz etnološke zbirke Medobčinskega muzeja Kamnik. Na začetku razstave so predstavljeni modni listi in kroji s konca 19. stoletja, ki so vsekakor vsaj med bogatejšimi meščani pomenili vir idej in navdiha za izdelavo in nakup oblačil. Sledi prikaz praznjega oblačenja meščanov, moškega kot tudi ženskega, pri čemer izredno izstopa redko ohranjena črna svilena obleka s konca 19. stoletja z dvojnimi vrhnjim oblačilom, od katerih je gornji izredno bogato

pošit na prsnem delu (hrani družina Stele). Prav tako so Steletovi posodili druga moška in ženska oblačila in druge dodatke ter perilo. Iz Sadnikarjeve zbirke, ki je v lasti Nika in Marka Sadnikarja, je izjemno pomembna zbirka pasov in sklepancev, ki segajo v obdobje srede 18. stoletja in po njem. Družina Pucelj zelo dobro hrani dediščino svoje mame, Marije Pucelj, ki je bila dobra poznavalka in lastnica številnih peč ter drugih oblačil. Medobčinski muzej Kamnik se predstavlja s tremi oblekami, kratkim suknjičem – špenzerjem, z obuvali, rutami, avbami in s sliko Antona Koželja, ki je leta 1920 naslikal kamniško družino v »narodni noši«.

Predvsem pa razstava pripelje do spoznanja, da med Kamničani in okoličani še živi spoštljiv odnos do oblačilne dediščine, saj so prikazani lepo ohranjeni izjemni kosi prazničnih oblačil s konca 19. stoletja, ki so se v družinah ohranjali več generacij. Sicer pa takemu skrbnemu odnosu Kamničanov do obleke, perila in tako imenovanega »šmuka« ali nakita lahko sledimo še v konec 19. in začetek 20. stoletja. V ohranjenih oporokah nemalokrat oporočiteljica namenja že nošeno boljše obleko in perilo svojim hčeram in sestram, slabšo pa hišnim poslom. Prav tako pa tudi na licitacijah in prisilnih dražbah naletimo na prodajo povsem intimnih stvari, kot so perilo, nočne srajce in jakne, nočne čepice, kakor seveda tudi moška, ženska in otroška oblačila in obutev: od klobukov, plaščev, jaken, kril, hlač do nogavic in ponošenih polškorenjcev. Verjetno sta takemu odnosu botrovali visoka cena in seveda tudi boljša kakovost izdelkov (Torkar 1996: 14–153). Obleka je bila v preteklosti prvi zunanji znak, ki je kazal na premoženjsko stanje lastnika. Kot se spominja Josip Suchy, so bili v tistih časih,

ko so bili ljudje deljeni v kaste, v modi brade, dolge, častitljive a la Maksimiljan Mehiški. Kamniške dame in damice so se ponašale z dolgimi lasmi ter jih spletale v dve debeli kiti, ki sta se na pol pota navzdol spet lepo zavili do izhodišča. Saj ste katerikrat videli sliko rajnke cesarice Elizabete. Takrat je bila še krinolina v modi in tisti vrhu pompadourske frizure čepeči koketni slamiček, ki so ga pozneje zamenjali široki florentinci s pentljami in trakovi.

* Mag. Zora Torkar, univ. dipl. zgodovinarica, muzejska svetovalka, Medobčinski muzej Kamnik. 1241 Kamnik, Muzejska pot 3, E-naslov: zora.torkar@guest.arnes.si

Avtorica razstave Alenka Pakiž z možem Filipom pred oblačili iz zbirke Medobčinskega muzeja Kamnik.
Foto: Zora Torkar, Kamnik, 6. 9. 2012

Vse boljše dame so nosile židane obleke in tudi one postariše kamniške mamice, ki so nastopale v avbah in pečah, so nosile svilena, široko nabrana krila na obroče. Žene z manjšo postavo so v krinolini nalikovale balončkom (Suchy 1928: 94–95).

Meščanke so nosile v prvi polovici 19. stoletja povečini platneno perilo, obleke pa izdelane iz platna, svile ali volne. Klobuki so bili iz svile ali slamnati. Nogavice so bile suknene, manj iz svile. Dodatki, kot so bile rute in pentlje, so bili pogosto iz svile ali muslina. Navedeno blago so prodajali trgovci in kramarji, lahko pa domnevamo, da so premožnejše Kamničanke dobile bogatejšo ponudbo blaga in dodatkov v Ljubljani. Za drugo polovico 19. stoletja je bila predvsem značilna raznovrstnejša in bogatejša ponudba materialov in že prvih industrijskih izdelkov (Baš 1987: 150–152).

Oblačilna moda, ki se je uveljavljala po slovenskih manjših in večjih mestih in trgih, je prihajala predvsem z Dunaja, premožnejše meščanke pa so jo sprejemale in oblikovale svojemu stanu in okolju primerno. V mnogih pogledih so se uveljavljale tudi številne novosti, kot na primer nove oblike ženskih klobučkov, frizure, določeni kroji oblek, v mnogočem pa so starejše meščanke ohranjale oblačila iz kmečkega okolja, na primer peče in avbe, ki so jih nosile ob posebnih priložnostih, nekatere tudi za vsak dan.

Stara mati je bila silo okrogla krčmarica, vedno s pečo na glavi – menda je še spala v njej – in če je stopila v zgornje mesto (op. a.: iz predmestja Šutna v Mesto), kar se je redko zgodilo, je nosila s seboj tisto torbico, ki je imela na sprednji strani lepo izvezen okrask, kakor so ga takrat navadno nosile modre žene (Suchy 1928: 22).

Pražnja obleka kamniške meščanke iz družine Steletovih s spodnjim perilom in z dodatki.
Foto: Zora Torkar, Kamnik, 6. 9. 2012

Ta splošna pravila oblačenja so bolj ali manj veljala tudi za premožnejše meščane manjših mest, kot je bil Kamnik. Meščani (obrtniki, trgovci) so se seznanjali z modnimi novostmi na potovanjih ali v stikih s priseljenimi visokimi uradniki, zdravniki, odvetniki, ki so se po službeni dolžnosti selili iz kraja v kraj in prinašali številne novosti iz večjih mest. Podobno vlogo so imele tudi družine višjega vojaškega kadra, ki je služboval v c. kr. smodnišnici v Kamniku. Verjetno pa so vplivali po osemdesetih letih 19. stoletja na oblačilno modo, zlasti Kamničank, številni gostje in turisti v t. i. Pražnikarjevem zdravilišču in kopališču, ki so prihajali v Kamnik iz drugih delov avstrijske monarhije. Po letu 1891 pa je k pretoku modnih idej pripomogla tudi hitrejša in enostavnejša železniška povezava Kamnika z Ljubljano, kjer je bila ponudba blaga in konfekcijskih izdelkov mnogo bogatejša (Torkar 1996: 148–153).

Nekaj vpogledov v oblačilno kulturo nam vsekakor omogoča tudi razstava Oblačilna podoba Kamničanov v letih od 1878 do 1938 avtorice Alenka Pakiž.

Viri in literatura

BAŠ, Angelos: *Oblačilna kultura na Slovenskem v Prešernovem času: 1. polovica 19. stoletja*. Ljubljana: DZS, 1987.

PAKIŽ, Alenka: *Oblačilna dediščina Kamnika in okolice: Govorica oblek in oblačenje preteklost in bogati našo sedanost* (zloženka). Kamnik: Zavod za šport in turizem občine Kamnik, 2012.

SUCHY, Josip: *Spomini Krištofovega Pepčka*. Ljubljana: J. Suchy, 1928.

TORKAR, Zora: *Beži Ljubljana, Gradec se skrivaj, Dunaj tud'Kamniku gliha nič ni: Najpremožnejši meščani Kamnika v drugi polovici 19. stoletja*. Kamnik: Kulturni center Kamnik, 1996.